

Хаврова К.С.

к.е.н., доцент,

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Khavrova Kateryna

Donetsk National University of Economics and Trade

named after Mikhail Tugan-Baranovsky

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9376-0700>

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТНОМІКИ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

THE GENESIS OF THE CONCEPT OF INTELLECTONOMY AS AN ECONOMIC CATEGORY

Анотація. У статті визначено категоріально-термінологічний апарат за рахунок авторського трактування поняття «інтелектоміка», яке відображає перехід від індустріального суспільства в постіндустріальне з подальшою інтелектуалізацією діяльності підприємств, що створює, розподіляє і використовує сукупність розумових здібностей людини в забезпеченні конкурентоспроможності продукції і для інноваційного розвитку підприємства. Узагальнено різноманітні підходи і форми прояву інтелектоміки як економічної категорії, а саме: економіка знань, неоекономіка, креативна економіка, постіндустріальна економіка. У процесі дослідження визначено показники розвитку інтелектоміки як економічної категорії, до яких віднесено міру творчої діяльності та її роль у житті даної системи, рівень освіти населення, питому вагу постіндустріальних технологій.

Ключові слова: інтелектоміка, інтелектуалізація діяльності, постіндустріальна економіка, економіка знань, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Загальні тенденції розвитку підприємств усе більшою мірою залежать від здатності отримувати і застосовувати нові знання. Сучасний стан вітчизняних підприємств характеризується, з одного боку, інноваційними процесами розвитку, а з іншого – низьким рівнем розвитку науково-технічної бази, моральним зносом матеріальних активів і дефіцитом фінансових

ресурсів для їх модернізації, що сприяють підвищенню ролі інформаційно-інтелектуальних чинників у його розвитку. Інтелектуалізація діяльності підприємств є наслідком глобально-інтеграційних процесів та характеризується органічним поєднанням науки, техніки і виробництва, базується на інноваційній моделі розвитку.

Інтелектуалізація діяльності підприємств є тим стратегічним чинником, що визначає можливість підприємства досить швидко мобілізувати наявні ресурси для завоювання стабільних позицій на ринку в конкурентній боротьбі і досягнення поставлених цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній літературі існує чимало фундаментальних праць, присвячених вивченню різних аспектів інтелектуалізації діяльності та інтелектуального потенціалу підприємств. Інтелектуалізацію діяльності досліджували такі видатні економісти кінця XVII – середини XIX ст., як В. Петі, А. Сміт, Д. Рікардо, В. Каразін, Дж.С. Мілль, К. Маркс, Ф. Лист; кінця XIX – першої половини XX ст., як А. Маршалл, М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер, М. Вебер, А. Біне, В. Штерн та ін.

Велику увагу дослідженню інтелектуального складника економічного розвитку підприємства приділяли практично всі провідні школи та напрями економічної думки другої

половини ХХ ст. У кінці ХХ ст. економічна наука значну увагу приділяє аналізу таких складників інтелектономіки, як освіта, наука, інформаційно-комунікаційні технології, інтелектуальний капітал. Великий внесок у вивчення цієї проблеми зробили Д. Белл, Дж.К. Гелбрейт, У. Ростоу, Т. Шульц, Г. Беккер, Л. Туроу, Дж. Вейзі, М. Фішер, М. Блауг, Е. Денісон, Ф. Махлуп, Е. Брукінг, К. Свейбі, Л. Едвінсон, М. Мелоун, П. Салліван, А. Тоффлер, Т. Стюарт та ін. Питання, пов'язані з інтелектуалізацією діяльності, вивчали такі вітчизняні вчені, як А. Бутник-Сіверський, А. Грішнова, Г. Задорожний, В. Іноземцев, В. Кондрашова-Діденко, Б. Леонтьєв, Л. Федулова, А. Чухно та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відзначаючи безперечну цінність і значимість проведених наукових досліджень, ми вважаємо, що в умовах сучасного трансформаційного періоду в економіці України необхідність подальшого розроблення у цьому напрямі значно посилюється.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд генезису і тенденцій розвитку інтелектономіки як економічної категорії.

Виклад основного матеріалу. Ще в 1970-ті роки називали майбутнє людське суспільство суспільством знання. Д. Белл писав: «Цілком очевидно, що постіндустріальне суспільство є суспільство знання у двоякому сенсі: по-перше, джерелом інновацій усе більшою мірою стають дослідження і розробки (більше того, виникають нові відносини між наукою і технологією зважаючи центрального місця теоретичного знання); по-друге, прогрес суспільства, вимірюваний зростаючою часткою валового національного продукту (ВНП) і зростаючою частиною зайнятої робочої сили, все більш однозначно визначається успіхами у сфері знання» [1, с. 288]. Але у цій роботі, на нашу думку, не вказано два взаємозалежних моменти. Перший полягає у тому, що слід було б більш точно визначитися з тим, на які цілі йде зростаючий ВНП, бо якщо, наприклад, на гонку озброєнь, то про прогрес суспільства говорити можна досить умовно. Другий найважливіший момент, можливо, більш важливий, аніж перший, зводиться до

того, що знання як продукт інтелекту саме по собі нейтральне, його можна використувати як на благо людині, так і проти нього. Як використувати інтелект, на що спрямувати знання – ось ті проблеми, які постають щораз перед людством і з особливою силою постали на порозі нового століття.

Уважаємо, що необхідно акцентувати увагу на тому, що інтелект може реалізовуватися на благо тільки в духовному середовищі, а дух, духовність людини повинен розглядатися як зворотний бік інтелекту. Тільки запліднений духовністю людини інтелект може повною мірою створювати умови для реалізації, здійснення зазначеного закону, а отже, і прогресу людського суспільства.

Слід також підкреслити, що проблема інтелекту постає передусім як проблема розуму і розуміння, у результаті чого з'являється нове знання, тобто виникає сама наука як сфера виробництва самого знання. У цьому плані ми солідарні з М. Мамардашвілі, який стверджував, що «наука виробляє тільки знання і не існує прикладних наук, існує лише наука і її застосування. Якщо розуміти науку і пізнання не просто як суму знань, а як постійне розширення способу сприйняття людиною світу і себе в ньому ... то ясно, що знання існує лише в науці як щось таке, що безперервно виробляє інше знання і що весь час знаходиться в принципово перехідному стані. І там, де знання не знаходиться в стані виробництва іншого знання, ми – поза наукою, поза пізнання. У науці йдеться лише про одне: на основі одних наявних знань і спостережень виробляти інші знання. Поза цим визначати знання неможливо» [2, с. 125]. У цьому плані навіть освіта не є сферою науки, а лише процесом її використання, процесом становлення і розвитку інтелекту на основі вже наявних знань (хоча, зрозуміло, що з погляду учня і студента відбувається процес відкривання нового знання).

Для обґрунтування перспективних напрямів інтелектуалізації діяльності підприємств необхідно визначитися з його економічним змістом. Цьому має передувати дослідження понять «економіка» та «інтелект».

Термін «економіка» (у широкому сенсі) – це господарська діяльність

людини для забезпечення її матеріального добробуту. Як наука економіка «...вивчає, як суспільство використовує обмежені ресурси, щоб виробляти різні товари, і розподіляє їх серед людей» [3, с. 32].

Термін «інтелект» (від латинського *intellectus* – розуміння, розум, пізнання) означає розум, здатність людини думати, мислити, рівень розумового розвитку [4, с. 401].

Економічний енциклопедичний словник визначає інтелект як сукупність розумових здібностей людини, її здатність до мислення і раціонального пізнання природи, суспільства і людини [6, с. 285]. У філософському розумінні інтелект (як необхідна умова створення об'єктів інтелектуальної власності) – це розум, здатність мислити, проникливість, сукупність тих розумових функцій (порівняння, абстракції, утворення понять, судження, висновки і т.п.), які або перетворюють сприйняття на знання, або критично переглядають наявні знання, або аналізують їх [7, с. 181].

Водночас вітчизняні науковці Г. Задорожний та О. Бервено вважають, що визначальною основою нової економіки (за термінологією авторів – неоекономіки) є знання та інтелект, що стають головним та визначальним ресурсом подальшого суспільного розвитку. Дослідники пропонують називати нову економіку інтелектономікою, або цивілізацією одухотвореного інтелекту, позаяк інтелект може розвиватися, реалізуватися з користю для суспільства «тільки у духовному середо-

вищі, а дух, духовність людини має розглядатися як зворотний бік інтелекту» [8, с. 24]

На нашу думку, необхідно узагальнити поняття «інтелект» та «економіка» та дати авторське трактування поняття «інтелектономіка».

На нашу думку, інтелектономіка – це наука, яка відображає перехід від індустріального суспільства в постіндустріальне з подальшою інтелектуалізацією діяльності підприємств, що створює, розподіляє і використовує сукупність розумових здібностей людини в забезпеченні конкурентоспроможності продукції і для інноваційного розвитку підприємства.

Сьогодні ведуться активні дискусії з приводу інтерпретації інтелектономіки як економічної категорії, виявлення її суті і змісту, розроблення наукової термінології, комплексної характеристики сучасного етапу розвитку. Вивчаючи різноманітні підходи і форми прояву інтелектономіки, представимо їх загальні вигляди на рис. 1.

У рамках нашого дослідження слід погодитися з думкою вчених В.Л. Макарова та Г.Б. Клейнера, які інтенсивні зміни в світовій економіці ХХІ ст. визначають як три групи процесів:

«1. Глобалізація – свобода і розширення міждержавних перетоків матеріальних і фінансових ресурсів, людей, інститутів, проникність кордонів, кратне розширення ринків ресурсів, технологій, продукції, заострення конкуренції.

Рис. 1. Різноманіття (інваріанти) форм прояву інтелектономіки

Джерело: складено автором за [8–11]

2. Структурна трансформація у постсоціалістичних країнах, пошук і апробація перехідних моделей оптимального поєднання ринку і плану (розрив мережевих зв'язків між підприємствами).

3. Когнітивізація – усвідомлення важливості знань як основного ресурсу стійкого економічного зростання. Декогнітивізація – спрощення технологій і організаційних механізмів господарювання, втрата технологічних і соціальних можливостей (рекреаційних для населення)» [9].

Вони вважають, що сучасна економіка – це економіка знань.

П. Друкер, відомий економіст, публіцист, педагог, один із найвпливовіших теоретиків менеджменту ХХ ст., визначає головну силу соціально-економічних змін. Йдеться про «затвердження знання як основи суспільства, фундаменту економіки і соціальної дії» в сучасному світі [10].

Швидкий розвиток в останні десятиліття в країнах – лідерах світового господарства економісти і соціологи вважають ознакою появи нового сектору (сегмента) економіки, який поступово стає домінуючим [8].

Загальноновизнаною стала думка про те, що сьогодні тільки через знання можна розвивати економіку, здатну бути конкурентоспроможною і забезпечувати сучасний рівень життя населення. Це стосується економіки всіх рівнів: підприємств, галузей, регіонів, країн [9]. Парадигма знань стає основним способом їх поступального розвитку. Концепція інтелектономіки стає основною теоретичною базою політики економічного зростання.

Усе вищенаведене характеризує сутність інтелектономіки, яка полягає в інноваціях на основі знань, фундаментальному показнику якості інтелектуалізації діяльності підприємств.

Показниками розвитку інтелектономіки як економічної категорії виступають:

1) міра творчої діяльності та її роль у житті даної системи (частка зайнятих у науці, освіті й вихованні, охороні здоров'я, рекреації, культурі і т.п.);

2) рівень освіти населення (частка осіб із вищою освітою);

3) питома вага постіндустріальних технологій.

Таким чином, простеживши форми прояву інтелектономіки як економічної категорії, можна зробити висновок, що її головними ресурсами є знання та інформація. При цьому основною умовою, як підкреслює В.Л. Іноземцев, лімітуючою залучення до настільки доступному ресурсу, виступають специфічні якості самої людини – наявність або відсутність здатності до інтелектуальної активності як формі накопичення, переробки та генерації нових знань. Іншими словами, доступність знань аж ніяк не означає доступність володіння ними. Знання та інформація, будучи в силу своїх об'єктивних характеристик доступними для всіх, у силу суб'єктивних характеристик їх споживачів зосереджуються лише у відносно вузького кола людей, «соціальна роль яких не може бути оскаржена в сучасних умовах ні за яких обставин» [11].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи результати дослідження і узагальнюючи розглянуті поняття «економіка» і «інтелект», автором запропоновано трактування поняття «інтелектономіка» як науки, що відображає перехід від індустріального суспільства до постіндустріального з подальшою інтелектуалізацією діяльності підприємств, що створює, розподіляє і використовує сукупність розумових здібностей людини у забезпеченні конкурентоспроможності продукції і для інноваційного розвитку підприємства.

Література:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. Москва : АКАДЕМІА, 1999. 956 с.
2. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. Москва : Прогресс, 1990.
3. Самуэльсон П.А., Нордгауз У.Д. Макроэкономика. Киев : Основы. 1995. С. 438.
4. Большой толковый словарь современного украинского языка: 170 000 слов и словосочетаний. Москва ; Ирпень : Перун, 2004. 1440 с.
5. Яковенко Л.И., Пашенко А.В. Экономические основы модернизации высшего образования в условиях становления экономики знаний. Полтава : Скайтек, 2011. 216 с.
6. Экономический энциклопедический словарь : в 2-х т. / под ред. С.В. Мочерного. Москва : Мир, 2005. 616 с.
7. Губский Е.Ф., Кораблева Г.В., Лутченко В.А. Философский энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 1997. 576 с.
8. Задорожный Г.В., Бервено О.В. Неэкономика как интелектономика (о цивилизации одухотворенного интеллекта). *Социальная экономика*. 2001. № 2. С. 24.

9. Макаров В.Л., Клейнер Г.Б. Микроэкономика знаний. Москва : Экономика, 2007. 204 с.
10. Drucker P.F. The Age of Discontinuity: Guidelines to our Changing Society. London : Heinemann, 1969.
11. Иноземцев В.Л. «Класс интеллектуалов» в постиндустриальном обществе. *Социологические исследования*. 2000. № 6. С. 74.

References:

1. Bell D. (1999) Gryadushche postindustrialnoye obshchestvo. Opyt sotsialnogo prognozirovaniya / per. s angl. pod red. V. L. Inozemtseva. [The Coming Postindustrial Society. Experience of social forecasting] Moskva: AKADEMIA. 956 p.
2. Mamardashvili M.K. (1990) Kak ya ponimayu filosofiyu. [As I understand the philosophy]. Moskva: Progress.
3. Samuelson Pol A., Nordgauz Uilyam D. (1995) Makroekonomika. [Macroeconomics] Kyiv: Osnovy, p. 438
4. Bolshoy tolkovyy slovar sovremennogo ukrainskogo yazyka: 170 000 slov i slovosochetaniy. (2004) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 170,000 words and phrases]. Moskva: Irpen: VTF "Perun", 1440p.
5. Yakovenko L.I., & Pashchenko A.V. (2011) Ekonomicheskiye osnovy modernizatsii vysshego obrazovaniya v usloviyakh stanovleniya ekonomiki znaniy. [The economic basis for the modernization of higher education in the context of the emergence of a knowledge economy]. Poltava: Skaytek, 216 p.
6. Ekonomicheskiy entsiklopedicheskiy slovar: v 2 t. / pod red. S.V. Mochernogo. [Economic Encyclopedic Dictionary: in 2 vols. / Ed. S.V. Mochernogo] Moskva: Mir, 2005. 616 p.
7. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar / Gubskiy Ye.F., Korableva G.V., Lutchenko V. A. [Encyclopedic Philosophical Dictionary / Gubsky E.F., Korableva G.V., Lutchenko V.A.] Moskva: Infra-M, 1997. 576 p.
8. Zadorozhnyy G.V. Berveno O.V. (2001) Neoeconomika kak intellektonomika (o tsivilizatsii odukhotvorennogo intelekta). [Neo-Economics as an Intellectonomy (on the Civilization of Spiritualized Intellect)]. *Sotsialnaya ekonomika*, no. 2, p. 24.
9. Makarov V.L., Kleyner G.B. (2007) Mikroekonomika znaniy. [Microeconomics of knowledge] Moskva: ZAO «Izdatelstvo «Ekonomika», 204 p.
10. Drucker P.F. (1969) The Age of Discontinuity: Guidelines to our Changing Society. London: Heinemann.
11. Inozemtsev V.L. (2000) "Klass intellektualov" v postindustrial'nom obshchestve. [The "class of intellectuals" in a post-industrial society] *Sotsiologicheskiye issledovaniya*. no 6, P. 74.

Аннотация. В статье определен категориально-терминологический аппарат за счет авторской трактовки понятия «интеллектономика», которое отражает переход от индустриального общества к постиндустриальному с последующей интеллектуализацией деятельности предприятий, создает, распределяет и использует совокупность умственных способностей человека в обеспечении конкурентоспособности продукции и для инновационного развития предприятия. Проанализированы различные подходы и формы проявления интеллектономики как экономической категории, а именно: экономика знаний, неэкономика, креативная экономика, постиндустриальная экономика. В процессе исследования определены показатели развития интеллектономики как экономической категории, к которым отнесены мера творческой деятельности и ее роль в жизни данной системы, уровень образования населения, удельный вес постиндустриальных технологий.

Ключевые слова: интеллектономика, интеллектуализация деятельности, постиндустриальная экономика, экономика знаний, инновационная деятельность.

Summary. The problem of intelligence arises first of all as a problem of reason and understanding, as a result of which new knowledge arises, that is, science itself emerges as a sphere of knowledge production. industrial society in post-industrial, with the further intellectualization of the activity of enterprises, which creates, distributes and uses a set of human mental abilities to ensure the competitiveness and innovation of the product and the development of the company. Today, there are active discussions regarding the interpretation of intelligence as an economic category, the disclosure of its essence and content, the development of scientific terminology, the complex characteristics of the current stage of development. Therefore, the article summarizes different approaches and forms of manifestation of intelligence as an economic category, namely: knowledge economy, neo-economy, creative economy, post-industrial economy. It is widely accepted that today it is only through knowledge that it is possible to develop an economy capable of being competitive and providing a modern standard of living for the population. This applies to the economy of all levels - enterprises, industries, regions, countries. The paradigm of knowledge becomes the main way of their progressive development. The concept of intellectual science becomes the main theoretical basis of the policy of economic growth. All of the above characterizes the essence of intellectual science, which lies in knowledge-based innovation, a fundamental indicator of the quality of enterprise intellectualization. The study identifies indicators of the development of intelligence as an economic category, which include: the degree of creative activity and its role in the life of this system; level of education of the population; share of post-industrial technologies. Following the forms of manifestation of intelligence as an economic category, it is concluded that its main resource is knowledge and information. All of the above characterizes the essence of intellectonics, which lies in innovation based on knowledge, a fundamental indicator of the quality of intellectualization of enterprises.

Keywords: intellectual economy, intellectualization of activity, post-industrial economy, knowledge economy, innovative activity.